

Ryszard Sztychmiler

Soborowa koncepcja celów małżeństwa

Ius Matrimoniale 1 (67), 45-58

1996

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Ks. Ryszard Sztychmiller

Soborowa koncepcja celów małżeństwa

Przed 30 laty zakończył swoje obrady Sobór Watykański II. W przeddzień jego zakończenia ogłoszono konstytucję duszpasterską *Gaudium et spes*, w której zawarto zasadniczą naukę soborową o małżeństwie. Warto podkreślić, że w dokumencie tym najpierw zwrócono uwagę na negatywne postawy w dziedzinie życia małżeńskiego (nr 47), a następnie nakreślono modele małżeństwa i rodziny odpowiadające Bożemu planowi (nr 48-52).

W związku z postępującą w wielu krajach sekularyzacją nasiliły się obecnie zjawiska patologiczne w rodzinach. Coraz natęczył się propagowany, zwłaszcza przez środki masowego przekazu, konsumpcyjny styl życia, hedonizm i nie licząca się z prawami słabszych swawola, doprowadziły do zatracenia przez wielu młodych, także małżonków, chrześcijańskiego systemu wartości oraz katolickiego modelu małżeństwa i rodziny¹.

Dlatego też nawet ci, którzy uważają się za katolików, mają czasem bardzo niekatolickie przekonania i nastawienie względem małżeństwa. Niektórzy nie znają katolickiego modelu małżeństwa, inni go nie akceptują, a nawet wykluczają istotne przymioty lub cele małżeństwa. Taka postawa zdarzyć się może względem różnych elementów dobra małżonków (np. odrzucanie wierności małżeńskiej czy jedności małżeństwa) lub dobra potomstwa (wykluczenie potomstwa lub niechęć do katolickiego wychowania dzieci).

Kryzys współczesnego świata i życia społecznego w Polsce, to nie tylko kryzys gospodarczy i polityczny, ale to przede wszystkim kryzys moralności indywidualnej i społecznej. Dotknął on nie tylko poszczególne osoby, ale także rodzinę i inne ważne instytucje społeczne. Po upadku w

¹ Zob. List pasterski biskupów polskich na uroczystość Świętej Rodziny (1964). W: Listy Episkopatu Polski. Paryż 1975 s. 375. Jak słusznie pisze C. C a f f a r r a (*Matrimonio e visione dell'uomo*. „Quaderni Studio Rotale” 1987 nr 2 s. 40), tragedią dzisiejszych czasów jest to, że „w imię człowieka” (humanizmu) rujnuje się człowieka i jego osobowość, w imię personalizmu niszczy się godność osoby, a w imię rzekomej wizji personalistycznej niszczy się prawdę o miłości małżeńskiej.

Polsce i w innych krajach reżimów totalitarnych, wcale nie zmienił się na lepsze stosunek władz, partii politycznych i środków masowego przekazu, do małżeństwa i rodziny. Nowe partie, ruchy i publikatory o nastawieniu liberalnym, z wielkim zaangażowaniem propagują postawy przeciwne małżeństwu i rodzinie, a ich wpływ jest większy niż propagandy komunistycznej, gdyż ubierają się w szaty nowoczesności. W wyniku stałego propagowania konsumpcyjnego i hedonistycznego stylu życia, nasila się krytyka i obniżanie znaczenia obowiązków i wszelkich powinności, z jednoczesnym apoteozowaniem subiektywnie pojmowanego samorozwoju o zabarwieniu indywidualistycznym i hedonistycznym¹.

Do zawarcia udanego małżeństwa i odpowiedzialnego realizowania wszystkich zobowiązań małżeńskich, konieczna jest znajomość istotnych obowiązków małżeńskich, ich akceptacja, zdolność ich podjęcia i chęć właściwego wypełnienia².

W uchwałach Soboru Watykańskiego II występuje *expressis verbis* pojęcie celów małżeństwa. Ponieważ jednak świadomie unikano używania sformułowania technicznego „cele małżeństwa”, w wielu miejscach tych uchwał określa się cele i podaje naukę Kościoła ich dotyczącą w sposób opisowy, używając określeń bardziej zrozumiałych dla przeciętnego czytelnika.

Chociaż większość zawartych w uchwałach soborowych sformułowań odnoszących się do celów małżeństwa dotyczy poszczególnych celów³, to jednak w dokumentach tych zawarta jest także nauka jednakowo odnosząca się do wszystkich celów małżeństwa. Obejmuje ona takie zagadnienia, jak: pochodzenie celów małżeństwa, ogólne ich określenie oraz ich znaczenie. Pomijam tu zagadnienie hierarchii celów oraz zagadnienie znaczenia prawnego miłości małżeńskiej, gdyż są one dalej żywo dyskutowane i wymagają szczegółowego opracowania.

¹ J. M a r i a ń s k i. *Chrześcijańska moralność małżeńska w procesie przemian*. W: *Przymierze małżeńskie*. Pod red. W. Góralskiego i R. Sztuchmiler. Lublin 1993 s. 132, 137-151.

² Zob. kan. 1055 § 1, 1095, 1096, 1101 § 2 KPK.

³ Poszczególne cele małżeństwa w ujęciu soborowym opracowane zostały przeze mnie w pracy: „Doktryna Soboru Watykańskiego II o celach małżeństwa i jej recepcja w Kodeksie Prawa Kanonicznego z roku 1983”. Lublin 1993 s. 217-264.

1. Pochodzenie celów małżeństwa

Wprawdzie współcześnie nie kwestionuje się bezpośrednio Bożego pochodzenia małżeństwa i jego celów, lecz w niektórych kręgach faktycznie się to czyni poprzez unikanie tematu celów małżeństwa, przez nazywanie ich „tak zwanymi celami” lub przez wyraźne stwierdzenia, iż charakter małżeństwa i zakres jego zadań zależą wyłącznie od woli małżonków¹. Jednak analiza wszystkich dokumentów soborowych i lektura uchwał końcowych Soboru wykazują bezpodstawność takich sugestii.

Oto w podstawowym dokumencie Soboru Watykańskiego II dotyczącym małżeństwa, w numerze 48 konstytucji duszpasterskiej o Kościele w świecie współczesnym *Gaudium et spes*, wyraźnie stwierdza się, iż małżeństwo zostało „ustanowione przez Stwórcę i unormowane Jego prawami”². Tak więc samo małżeństwo jako instytucja nie tylko pochodzi od Boga, lecz także podlega onu prawu Bożemu. W prawie Bożym objawionym i naturalnym określone są m.in. istotne przymioty małżeństwa oraz jego istotne cele, czyli zadania. w tymże numerze 48 zawarte zostało stwierdzenie nie dopuszczające żadnej wątpliwości interpretacyjnej: „Sam bowiem Bóg jest twórcą małżeństwa obdarzonego różnymi dobrami i celami”³. Powołanie się przy tym na wypowiedzi przedstawicieli Kościoła od pierwszych wieków chrześcijaństwa aż do czasów współczesnych świadczy o stałej nauce Kościoła w tym względzie. Powyższe wypowiedzi soborowe zauważają szczególnie kanoniści wnikliwie badający dokumenty soborowe⁴.

¹ U. B e y k i r c h. *Von der konfessionsverschiedenen zur konfessionsverbindenden Ehe? Eine kirchenrechtliche Untersuchung zur Entwicklung der gesetzlichen Bestimmungen.* Würzburg 1987 s. 207-208; K. L ü d i c k e. *Familienplanung und Ehewille.* Münster 1983 s. 119-120; H. Z a p p. *Kanonisches Eherecht (begründet von U. Mosiek).* Freiburg i.Br. 1988⁷ s. 20 i 37.

² AAS 58:1966 s. 1067; autoryzowane tłumaczenie Konferencji Episkopatu Polski: *Sobór Watykański II. Konstytucje, dekrety, deklaracje. Tekst łacińsko-polski.* Paris 1967 s. 591.

³ Tamże.

⁴ U. N a v a r r e t e. *Structura iuridica matrimonii secundum Concilium Vaticanum II. Momentum iuridicum amoris coniugalis.* Roma [1969] s. 24-43; G.F. P a l a. *Valori e fini del matrimonio nel magistero degli ultimi cinquant'anni.* Cagliari 1973 s. 134; S.D. K o Ź u l. *Evoluzione della dottrina circa l'essenza del matrimonio dal C.I.C. al Vaticano II.* Vicenza 1980 s. 321.

Słusznie kanoniści określają też bliżej prawo, z którego wywodzą się cele małżeństwa: pochodzą one z prawa Bożego naturalnego¹. Wynika stąd oczywisty wniosek, iż obowiązek realizacji celów małżeństwa nie zależy od chęci czy umowy małżonków i nie jest pozostawiony dowolnej ich decyzji, lecz obejmuje wszystkich, którzy zawierają małżeństwo, i to nie tylko sakramentalne, lecz także naturalne. Dlatego też w dokumencie soborowym znalazło się stwierdzenie, że małżeństwo nie jest uzależnione od ludzkiego sądu². Jeśli więc narzeczeni chcą zawrzeć prawdziwe małżeństwo, związek ich powinien odpowiadać pojęciu i celom małżeństwa. Powinien odpowiadać Bożemu planowi względem małżeństwa, bowiem wszyscy małżonkowie, także w małżeństwach niechrześcijańskich, są (świadomymi lub nieświadomymi) współpracownikami Boga w dziele tworzenia i przetwarzania świata³. Kierunki i zakres tej współpracy określają cele małżeństwa.

2. Określenie celów małżeństwa

Zasadnicze kwestie badawcze wynikające z nauczania Soboru Watykańskiego II o celach małżeństwa są następujące: 1) ustalenie, czy Sobór wskazuje na jeden czy więcej celów małżeństwa, 2) ewentualne wyliczenie tych celów, 3) określenie stopnia nowości soborowej nauki o celach małżeństwa.

Teksty dotyczące celów małżeństwa w ogólności znajdują się przede wszystkim w Konstytucji dogmatycznej o Kościele *Lumen gentium* oraz w Konstytucji duszpasterskiej o Kościele w świecie współczesnym *Gaudium et spes*.

W konstytucji *Gaudium et spes* są sformułowania, które wyraźnie wskazują, w jakim obiektywnie celu nupturienti siebie sobie wzajemnie przekazują. Oto najważniejsze z nich:

Bóg jest twórcą małżeństwa obdarzonego różnymi dobrami i celami. [...] Z samej zaś natury swojej instytucja małżeńska oraz miłość małżeńska

¹ F. B e r s i n i. *Il matrimonio alla luce del Concilio Vaticano II*. „Perfice Munus” 41:1966 s. 516; E. C h i a v a c c i. *La costituzione pastorale sulla Chiesa nel mondo contemporaneo „Gaudium et spes”*. *Testo latino e italiano con commento e note*. Roma 1967 s. 205.

² *Gaudium et spes* nr 48.

³ Tamże nr 50. Zob. P a l a. *Valori e fini* s. 149.

nastawione są na rodzenie i wychowywanie potomstwa, co stanowi jej jakby szczytowe uwieńczenie. W ten sposób mężczyzna i kobieta, którzy przez związek małżeński „już nie są dwoje, lecz jedno ciało” (Mt 19, 6), przez najściślejsze zespolenie osób i działań świadczą sobie wzajemnie pomoc i posługę oraz doświadczają sensu swej jedności i osiagają ją w coraz pełniejszej mierze¹.

Małżeństwo i miłość małżeńska z natury swej skierowane są ku płodzeniu i wychowywaniu potomstwa [...] Małżeństwo trwa jako połączenie i wspólnota całego życia i zachowuje wartość swoją oraz nierozzerwalność nawet wtedy, gdy brakuje tak często pożądanego potomstwa².

Jedni kanoniści wyciągają stąd wniosek, iż Sobór wymienia i eksponuje tylko jeden cel, mianowicie cel prokreacyjny³. Inni zaś wykazują, iż Sobór wymienia więcej celów małżeństwa. Niektórzy wysunęli tezę, iż w świetle nauki Soboru istnieje tylko jeden cel małżeństwa w sensie ścisłym, w sensie zaś szerszym wymienić można wiele celów małżeństwa⁴. Tym jedynym właściwym celem małżeństwa jest zrodzenie i wychowanie dzieci; celami zaś małżeństwa w sensie szerszym są pomoc wzajemna i inne cele nie wymienione dokładnie w *Gaudium et spes*⁵. Do teorii jednego celu małżeństwa skłaniał się też M. Żurowski, jednak dostrzegał w tym jednym celu kilku elementów, a więc cel małżeństwa był dla niego „jednością w wielości”⁶. Wielu kanonistów przyjmuje jednak, że w uchwałach

¹ *Gaudium et spes* nr 48. AAS 58:1966 s. 1068.

² *Gaudium et spes* nr 50. AAS 58:1966 s. 1070 i 1072.

³ Nawet pomocy wzajemnej nie uznają oni za cel małżeństwa. Zob. S. L e n e r. *L'oggetto del consenso e l'amore nel matrimonio*. W: *L'amore coniugale. Annali di dottrina e giurisprudenza canonica*. T. 1. Città del Vaticano 1971 s. 176.

⁴ A. G u t i e r r e z. *Il matrimonio. Essenza – fine – amore coniugale. Con particolare riferimento alla donna recisa*. Napoli 1974² s. 39-43, 47 i 54-55. W. Skrzydlewski (*Problem celów małżeństwa*. „*Analecta Cracoviensia*” 3:1971 s. 356) wykazuje, że wszystkie cele małżeństwa tworzą pewną jedność, która jednak bardziej widoczna jest na płaszczyźnie rodziny niż na płaszczyźnie małżeństwa. Zob. P. F e d e l e. *Ancora su l'„ordinatio ad prolem” e i fini del matrimonio*. W: *L'amore coniugale. Annali di dottrina e giurisprudenza canonica*. Ed. V. Fagiolo. T. 1. Città del Vaticano 1971 s. 37.

⁵ G u t i e r r e z. *Il matrimonio* s. 39, 43 i 54-55.

⁶ M. Ż u r o w s k i. *Kanoniczne prawo małżeńskie Kościoła katolickiego*. Katowice 1987 s. 44-45. Jego opinię przejął H. Stawniak (*Rozeznanie oceniające przedmiotu zgody małżeńskiej i celu małżeńskiego w świetle kanonicznego prawa małżeńskiego*. „*Seminare*” 1985 s. 135); W. Skrzydlewski (*Problem* s. 356) ten jeden i najważniejszy cel małżeństwa upatruje w najpełniejszym rozwoju osobowym wszystkich członków wspólnoty rodzinnej, w którym to celu mieszczą się wszystkie tradycyjne cele małżeństwa.

soborowych zawarta jest nauka o kilku celach małżeństwa. Do nich zaliczyć można profesorów: Góralskiego, Pawluka, Delhaye'a i Palę¹.

W niektórych opracowaniach klasyfikacja celów jest tak niejednoznaczna, iż trudno się zorientować, jakie cele małżeństwa autor zauważa w dokumentach soborowych². Żaden z kanonistów nie występuje z opinią, iż w uchwałach soborowych nie ma nauczania o celach małżeństwa. Niektórzy tylko uważają, iż Sobór nie określa i nie wylicza poszczególnych celów małżeństwa³. Ta ostatnia opinia wydaje się nieprawdziwa, gdyż Sobór wyraźnie mówi o kilku celach małżeństwa i wymienia je w formie opisowej.

Najsłuszniejsza wydaje się opinia, iż konstytucja soborowa *Gaudium et spes* wyraźnie eksponuje trzy cele, do których z natury swojej zmierza małżeństwo: zrodzenie potomstwa, jego wychowanie oraz wzajemna pomoc małżonków⁴. Są to jednocześnie racje, dla których przyszli małżonkowie siebie sobie przekazują. Obdarowują siebie wzajemnie sobą, zamierzając przez to stworzyć wyłączną i nierozzerwalną wspólnotę życia małżeńskiego, której celem jest wzajemne pomaganie sobie oraz rodzenie i wychowywanie dzieci⁵. Należy zauważyć, że Sobór tak bardzo unikał terminów technicznych, iż ani w stosunku do rodzenia i wychowywania potomstwa, ani w stosunku do pomocy wzajemnej nie użył wyraźnie sformułowania „cel małżeństwa”⁶. A że są to cele małżeństwa, wynika jednoznacznie z wyrażeń opisowych i z kontekstu.

¹ W. G ó r a l s k i. *Kościelne prawo małżeńskie*. Płock 1987 s. 12; T. P a w l u k. *Prawo kanoniczne według Kodeksu Jana Pawła II*. T. 3: *Prawo małżeńskie*. Olsztyn 1984 s. 50-55; P. D e l h a y e. *Dignité du mariage et de la famille (2. partie, chapitre I)*. W: *L'Eglise dans le monde de ce temps. Constitution pastorale „Gaudium et spes”*. T. 2. Paris 1967 s. 434-438; P a l a. *Valori e fini* s. 134.

² P. A. B o n n e t. *L'essenza del matrimonio canonico. Contributo allo studio dell'amore coniugale*. T. 1: *Il momento costitutivo del matrimonio*. Padova 1976 s. 288-289; C h i a v a c c i. *La costituzione* s. 205-222; R. S e b o t t. *Das neue kirchliche Eherecht*. Frankfurt a.M. 1983 s. 16.

³ P a l a. *Valori e fini* s. 134.

⁴ *Gaudium et spes* nr 48 i 50. Zob. K o Ź u l. *Evoluzione* s. 294-295 i 318-322; S k r z y d l e w s k i. *Problem* s. 347.

⁵ Zob. L. J. E l d e r s. *Moderne Eheauffassungen und katholische Lehre*. W: *Die Familie: ein Herzensanliegen*. St. Ottilien 1988 s. 96-98.

⁶ Zob. N a v a r r e t e. *Structura* s. 42-43.

Określone tu nastawienie celowościowe małżeństwa należy do jego wewnętrznej istoty. Wymienione w *Gaudium et spes* cele są celami instytucji małżeństwa (*finis operis*) i jako takie są niezależne od woli nupturientów. Godny podkreślenia jest fakt, iż dokument soborowy wśród istotnych elementów małżeństwa wymienia nie tylko rodzenie, lecz także wychowanie dzieci. Konstytucja soborowa wspomina ponadto, iż małżeństwo posiada jeszcze „inne cele”, których jednak bliżej nie określa¹.

Należy zauważyć, że w *Gaudium et spes* wymienia się jeszcze takie wartości, jak jedność małżonków (duchowa i fizyczna) oraz ich świętość. Nie są one wprost nazwane celami, ale mogą nimi być, skoro w numerach 48 i 50 tego dokumentu wyraźnie stwierdzono, iż małżeństwo wyposażył Bóg w różne cele, spośród których żadnych nie można pomijać; małżeństwo posiada więc poza celem prokreacyjnym także inne cele.

Podobne cele małżeństwa określone zostały także w Konstytucji dogmatycznej o Kościele *Lumen gentium*. W numerze 11 tego dokumentu zawarte zostało stwierdzenie: „Małżonkowie chrześcijańscy [...] we współżyciu małżeńskim oraz rodzeniu i wychowywaniu potomstwa wspomagają się wzajemnie w osiągnięciu świętości”. Wyraźnie, choć bez użycia terminu technicznego „cel”, wymienione tu zostały następujące cele małżeństwa: zrodzenie i wychowanie potomstwa, pomoc wzajemna oraz osiągnięcie świętości. Niektóre z tych celów wymienione zostały także w numerze 41 tejże konstytucji oraz w numerze 11 Dekretu o apostołstwie świeckich *Apostolicam actuositatem*.

W uchwałach soborowych ani razu nie wspomina się o zaspokojeniu pożądlivosti, które w KPK z 1917 r. wymieniane było jako jeden z drugorzędnych celów małżeństwa. Współcześnie niektórzy twierdzą, iż małżeństwo nie może mieć na celu uśmierzenia pożądlivosti², ale dokładniej będzie o tym mowa w następnym rozdziale.

Niektórzy do celów małżeństwa zaliczali też (moim zdaniem – niesłusznie) miłość małżeńska³. W świetle numeru 50 *Gaudium et spes* miłość nie może być celem małżeństwa. Raczej utożsamia się ją z małżeństwem lub przedstawia jako pomoc w realizacji celów małżeństwa⁴.

¹ *Gaudium et spes* nr 50: „Nie zapoznając pozostałych celów małżeństwa” (AAS 58:1966 s. 1071).

² Skrzydlewski. *Valori e fini* s. 135.

³ Zob. Pala. *Valori e fini* s. 135.

⁴ Często np. podkreśla się, iż miłość małżeńska zmierza do zrodzenia i wychowania dzieci.

W opracowaniach kanonistycznych niejednakowo oceniana jest nowość ujęcia i zakres celów małżeństwa wyrażone w uchwałach soborowych. Wielu kanonistów wyraża opinię, iż Sobór nie zmienił dotychczasowej nauki Kościoła o celach małżeństwa¹. Niektórzy twierdzą, że Sobór zmienił tę naukę², a niektórzy wyrażają przekonanie, iż zmienił ją tylko częściowo³. Zweryfikowanie tych opinii jest możliwe po przeanalizowaniu całej dokumentacji Soboru Watykańskiego II o celach małżeństwa, co było przedmiotem mojej wcześniejszej rozprawy szczegółowej⁴.

Zob. J. D y d u c h. *Obowiązki i prawa wiernych świeckich w prawodawstwie soborowym*. Kraków 1985 s. 222. Problem miłości dokładnie przedstawiony zostanie w kolejnych rozdziałach.

¹ F e d e l e. *L'„ordinatio ad prolem” e i fini* s. 81-86; E. L i o. „*Humanae vitae*” e infallibilità. *Il concilio, Paolo VI e Giovanni Paolo II*. Città del Vaticano 1986 s. 267-277, 318-337 i 362-363; J. F o r n é s. *El sacramento del matrimonio (derecho matrimonial)*. W: *Manual de derecho canonico*. Pamplona 1988 s. 559; N a v a r r e t e. *Structura* s. 42-43; V. P l u m i t a l l o. *La famiglia nel Concilio Vaticano II e nel Sinodo dei Vescovi del 1980*. „*Diritto Ecclesiastico*” 94:1983 p. 1 s. 466-469; M. Z a l b a. *De dignitate matrimonii et familiae fovenda. Ad cap. I partis II Const. de Ecclesia in mundo – commentarium*. „*Periodica*” 55:1966 s. 421-429; t e n z e. *Num Concilium Vaticanum II hircarchiam finium matrimonii ignoraverit, immo et transmutaverit*. „*Periodica*” 68:1979 s. 635; t e n z e. *Innovatum tentamen aequiparandi usum continentiae periodicae et recursum ad media artificialia pro regulanda natalitate*. „*Periodica*” 72: 1983 s. 148; A. L i p s. *Mann und Frau in der Ehe*. Wien 1967 s. 39-40; L. W e b e r. *Zur Interpretation kirchlicher Dokumente über den finis matrimonii*. „*Theologie der Gegenwart*” 8:1965 s. 150-151.

² B e y k i r c h. *Von der konfessionsverschiedenen* s. 207-208; V. F a g i o l o. *Essenza e fini del matrimonio secondo la Costituzione pastorale „Gaudium et spes” del Vaticano II*. W: *L'amore coniugale. Annali di dottrina e giurisprudenza canonica*. Ed. V. Fagiolo. T. 1. Città del Vaticano 1971 s. 92-102; S. L e n e r. *L'amore coniugale*. „*La Civiltà Cattolica*” 122:1971 t. 2 s. 452-453; N. L ü d e c k e. *Eheschließung als Bund*. Würzburg 1989 s. 932-935; U. M o s i e k. *Kirchliches Eherecht*. Freiburg i.Br. 1976³ s. 56-57; G. R o b i n s o n. *Unresolved Questions in the Theology of Marriage*. „*The Jurist*” 43:1983 s. 82-83; R. S e b o t t. *Das neue kirchliche Eherecht*. Frankfurt a.M. 1983 s. 16. W najnowszych badaniach wykazano, iż w *Gaudium et spes* przejęto część poglądów H. Domsa. Zob. A. S e v i l l a S e g o v i a. *El pensamiento de Herbert Doms sobre algunos aspectos ignorados del matrimonio*. Madrid 1985 s. 348.

³ K o Ź u l. *Evoluzione* s. 294-298; P a l a. *Valori e fini* s. 135-137; J.M. S a n c h e z. *La causa del negocio matrimoniale canónico*. „*Ius Canonicum*” 13:1973 nr 25 s. 262-269; S k r z y d l e w s k i. *Problem* s. 346-347; S. V i l l e g g i a n t e. *L'interpretazione della „Gaudium et spes” nella giurisprudenza Rotale*. W: *L'amore coniugale. Annali di dottrina e giurisprudenza canonica*. T. 1. Città del Vaticano 1971 s. 263-279.

⁴ R. S z t y c h m i l e r. *Doktryna Soboru Watykańskiego II o celach małżeństwa i jej recepcja w Kodeksie Prawa Kanonicznego z roku 1983*. Lublin 1993.

3. Znaczenie celów małżeństwa

Sam Bóg ustanowił małżeństwo i wyznaczył jego cele. W numerze 48 *Gaudium et spes* ojcowie Soboru wyraźnie stwierdzili, iż małżeństwo i jego cele mają „ogromne znaczenie dla trwania rodzaju ludzkiego, dla rozwoju osobowego i wiecznego losu poszczególnych członków rodziny, dla godności, stałości, pokoju i pomyślności samej rodziny oraz całego społeczeństwa ludzkiego”. Od pomyślności małżeństwa i realizacji jego celów zależy bardzo wiele: zależy szczęście poszczególnych osób i całych społeczności. Chodzi tu o naturalne cele małżeństwa, wyznaczone przez Stwórcę natury. Cele te, a zwłaszcza ich realizacja, służą szczęściu osobistemu małżonków, dobru doczesnemu i wiecznemu wszystkich członków założonej przez nich rodziny oraz szeroko rozumianemu dobru społeczeństwa lokalnego, narodu, państwa i całej rodziny ludzkiej. Dlatego też człowiek nie może tych celów zmieniać ani lekceważyć¹. Naturalne cele małżeństwa należy coraz lepiej poznawać i ułatwiać ludziom ich realizację. Znaczenie pomyślnego ułożenia życia rodzinnego i realizacji celów małżeństwa jeszcze raz zostało podkreślone w pierwszym i ostatnim zdaniu numeru 47 konstytucji *Gaudium et spes*.

Podobnie jak atakowane i znieważane jest przez niektórych samo małżeństwo, tak też atakowane są również jego cele, jego naturalny kształt i zadania. Spotkać więc można opinie zaprzeczające istotnemu znaczeniu celów małżeństwa i obniżające ich rangę². Inni kanoniści uznają wielkie znaczenie celów małżeństwa dla codziennego życia społecznego oraz jurysprudencji³.

Tylko niektórzy kanoniści wskazują, iż cele małżeństwa nie należą do jego istoty; nie należy więc mieszać celów małżeństwa z jego istotą⁴. Ponieważ Sobór unikał rozstrzygnięć teoretycznych, niecelowe wydaje się

¹ Celów małżeństwa nie można więc ustalać metodą socjologiczną, na podstawie odpowiedzi lub życzeń zainteresowanych osób. Zob. L. Weber. *Zur Interpretation kirchlicher Dokumente über den finis matrimonii*. „Theologie der Gegenwart” 8: 1965 s. 150-151.

² O. Giacchi. *Il consenso nel matrimonio canonico*. Milano 1968 s. 123; W.J. La Due. *The ends of marriage*. „The Jurist” 29:1969 s. 424-427.

³ Fagiolo. *Essenza e fini* s. 92-93; Navarrete. *Structura* s. 41-43; Pala. *Valori e fini* s. 134-135.

⁴ L. Spinelli. *Intervento*. W: *L'amore coniugale*. *Annali di dottrina e giurisprudenza canonica*. T. 1. Città del Vaticano 1971 s. 114-115.

tutaj podejmowanie analizy teoretycznej dotyczącej przynależności celów małżeństwa do jego istoty oraz ich wpływu na ważność zawieranego małżeństwa.

Nie ulega jednak wątpliwości, iż znaczenie celów małżeństwa dla całego życia społecznego jest ogromne. Świadczą o tym nie tylko cytowane już fragmenty numerów 47-48 *Gaudium et spes*, lecz także sformułowania zawarte w numerze 52 tegoż dokumentu. Od kształtu i pomyslności małżeństwa, znającego swoje cele, zależy właściwy rozwój poszczególnych osób, wszelkich społeczności (świeckich i religijnych) oraz całego społeczeństwa. Rozwój każdego państwa i rozwój każdego kościoła partykularnego zależał będzie od tego, czy małżonkowie będą znali cele małżeństwa i wynikające z nich obowiązki, czy będą je chronili i realizowali. Dlatego też władza państwowa powinna „zabezpieczyć prawa rodziców do rodzenia potomstwa i wychowywania go na łonie rodziny”².

Jeżeli tak wielkie jest znaczenie małżeństwa i realizacji jego celów, naturalna wydaje się troska Soboru o zapewnienie i wzmocnienie środków wspomagających małżonków i rodziny w wypełnianiu ich zadań. W numerze 52 *Gaudium et spes* Sobór wskazuje następujące środki, które winny wspomagać małżonków w wypełnianiu ich zadań: prawe sumienie moralne (wszystkich ludzi), zmysł chrześcijański wiernych, świadectwo własnego dobrego życia chrześcijan, współdziałanie z ludźmi dobrej woli, wspólne usuwanie trudności życia rodzinnego, mądrość i doświadczenie biegłych w naukach świętych. Także z numeru 48 konstytucji wynika, iż wierne wypełnianie przez chrześcijańskich małżonków swoich obowiązków oraz ich apostołska postawa i aktywność mogą być poważną pomocą służącą znajomości, akceptacji i realizacji celów małżeństwa.

Skoro bezpośrednio po stwierdzeniu, iż Bóg obdarzył małżeństwo różnymi celami, zamieszczone zostało zdanie o ogromnym ich znaczeniu (*Gaudium et spes* nr 48), wydaje się oczywiste, iż wszystkie cele małżeństwa mają wielkie znaczenie dla życia małżonków i całego społeczeństwa:

¹ *Gaudium et spes* nr 52.

² Podobną uwagę zamieszcza: F a g i o l o. *Essenza e fini* s. 92.

4. Wnioski

Chociaż na Soborze Watykańskim II unikano używania terminów technicznych, to jednak w jego uchwałach końcowych wyraźnie występuje pojęcie celów małżeństwa, a wielokrotnie zastępuje się je sformułowaniem opisowym. Ogólne wypowiedzi dotyczące celów małżeństwa to te, które odnoszą się do wszystkich jego celów, a nie tylko do jednego konkretnego celu. Dotyczy to takich kwestii, jak pochodzenie celów małżeństwa, ich ogólny zakres oraz znaczenie.

Alarmujące są opinie niektórych kanonistów nie zauważających w uchwałach Vaticanum II nauki o celach małżeństwa, przemilczających zagadnienie celów małżeństwa lub nazywających je „tak zwanymi” celami. Jest to tendencja relatywizująca nauczanie Kościoła o małżeństwie, niezgodna z treścią Objawienia i z wypowiedziami Soboru Watykańskiego II.

Zgodnie z wypowiedziami Soboru zawartymi w *Gaudium et spes* to sam Bóg zaplanował małżeństwo i określił jego cele. Cele te wyrażone zostały w prawie naturalnym, w tekstach biblijnych oraz uchwałach Soboru Watykańskiego II. Analiza tych źródeł prowadzi do niewątpliwego wniosku, iż istnieją określone obiektywne cele małżeństwa, choć ich zakres nie jest już tak wyraźnie określony. Obowiązek realizacji celów małżeństwa, jako pochodzący z prawa naturalnego, dotyczy wszystkich małżonków, a nie tylko małżonków chrześcijańskich.

Analiza uchwał soborowych pozwala udzielić odpowiedzi na postawione w tym rozdziale pytania: 1) czy Sobór wskazuje na jeden czy więcej celów małżeństwa? 2) jakie są to cele? 3) na ile nowa jest soborowa nauka o celach małżeństwa? Z wypowiedzi soborowych zawartych w *Lumen gentium* i w *Gaudium et spes* wynika, że małżeństwo posiada przynajmniej kilka celów. W *Gaudium et spes* wyraźnie mówi się o nich w liczbie mnogiej. Wyraźnie wlicza się w niej takie cele, jak: rodzenie dzieci, ich wychowanie, wzajemna pomoc małżonków oraz ich najściślejsza jedność wyrażająca się w dogłębnej wspólnotcie życia małżeńskiego. Poza tymi celami wymienia się także świętość, która może być celem małżeństwa chrześcijańskiego. Racje nielicznych kanonistów uznających tylko jeden cel małżeństwa w sensie ścisłym nie są przekonujące. Ponadto zauważa się w nich ukrytą akceptację pewnej hierarchii celów. W *Lumen gentium* wymienia się cele małżeństwa podobne

do określonych w *Gaudium et spes*. Są to: pożycie małżonków, rodzenie i wychowanie dzieci, pomoc wzajemną oraz świętość małżonków. Pewne określenia odnoszące się do celów małżeństwa w ogólności zawarte zostały także w Dekrecie o apostołstwie świeckich *Apostolicam actuositatem*. Lektura uchwał soborowych nie upoważnia do zaliczenia miłości małżeńskiej do kategorii celów małżeństwa.

Można więc stwierdzić, iż w uchwałach soborowych, a zwłaszcza w *Gaudium et spes* i w *Lumen gentium*, zawarte jest zmodyfikowane ujęcie celów małżeństwa. Najbardziej charakterystyczne jest to, że zaniechano podziału na cele pierwsze – i drugorzędne. Można tu zwrócić uwagę, że w *Gaudium et spes* bardzo podkreślono miłość małżeńską (nr 49 i 50), którą często utożsamia się z samym małżeństwem, a nie z celami małżeństwa. Jednak trzeba też przyznać, iż wszystkie dotychczas wymieniane cele małżeństwa mają pewien związek z miłością. Wydaje się, iż soborowa nauka o małżeństwie jest nieco zmodyfikowaną wersją nauczania przedsoborowego. Jednak opinię tę należy zweryfikować w dalszej części pracy.

Cele małżeństwa i ich realizacja mają wielkie znaczenie dla szczęścia osobistego małżonków, dobra doczesnego i wiecznego wszystkich członków założonej przez nich rodziny, a w konsekwencji także dla dobra całego społeczeństwa.

Ponieważ w soborowej nauce o małżeństwie i jego celach pojawiły się nowe akcenty, wynikać z tego mogą pewne konsekwencje ściśle prawne. Można więc wysunąć tezę, iż wprowadzona przez Sobór modyfikacja nauczania Kościoła o celach małżeństwa przyczyniła się do rewizji kanonu 1013 § 1 KPK z 1917 r.

Istotnie, w nowym Kodeksie Prawa Kanonicznego małżeństwo określone jest jako przymierze mężczyzny i kobiety, realizujących cele wyznaczone przez prawo naturalne.

W XX wieku miało miejsce pewne zamieszanie w kwestii celów małżeństwa i ich hierarchizacji. Pomimo braku wyraźnego stanowiska Soboru w tej sprawie, wypowiedzi ostatnich papieży zmieniły w pewnym zakresie ustalenia dotyczące celów małżeństwa pochodzące z lat czterdziestych XX wieku.

W poprzednim KPK nie było definicji małżeństwa, lecz było wyliczenie istotnych celów małżeństwa. W obecnie obowiązującym KPK jest odwrotnie. W Kodeksie promulgowanym przez papieża Jana Pawła II

wyraźnie mówi się o naturalnym ukierunkowaniu małżeństwa, a więc o celach, do których ono z natury swojej zmierza (kan. 1055 § 1). Tylko w jednym miejscu prawodawca kościelny używa technicznego wyrażenia „cel małżeństwa” (kan. 1125 nr 3), czasem mówi się o zadaniach małżonków (kan. 835), a najczęściej o prawach i obowiązkach małżonków (np. kan. 1063, 1095, 1134, 1136), które z celów małżeństwa wynikają.

W dokumentach Kościoła promulgowanych w okresie posoborowym, a w czasie reformowania KPK występuje zamienne używanie wymienionych wyżej wyrażeń na oznaczenie celów małżeństwa. W uchwałach Soboru Watykańskiego II posługiwano się głównie wyrażeniami „cele małżeństwa” oraz „prawa i obowiązki małżonków”. W adhortacji apostolskiej *Familiaris consortio* prawie zawsze używane są określenia „zadania małżeństwa” lub „zadania rodziny”.

Małżeństwo jako instytucja naturalna ma więc określone cele. W obowiązującym obecnie KPK znajdują się kanony traktujące wprost o celach małżeństwa lub o sposobach ich realizacji i kanony pośrednio odnoszące się do realizacji celów małżeństwa. Wymienione w KPK cele małżeństwa określają przede wszystkim zadania rodziny wobec swoich członków: małżonków wobec siebie i małżonków wobec dzieci. W mniejszym stopniu określają zadania małżonków wobec Kościoła oraz relacje zachodzące między rodzicami a społecznością świecką, np. władzą państwową.

Na koniec należy zauważyć, że Sobór nie poruszył wszystkich aspektów nauki Kościoła o małżeństwie i ich celach, a tylko niektóre najbardziej aktualne kwestie. Dokładniejsze sugestie w tej materii można zatem wysuwać dopiero po szczegółowym przeanalizowaniu nauki Soboru dotyczącej treści i znaczenia poszczególnych celów małżeństwa, oraz treści dokumentów posoborowych dotyczących tej problematyki.

Die Konzilsauffassung der Ehezwecke (Zusammenfassung)

Die Kirche lehrt in der Konzilsdokumenten, daß die Ehe von Gott hervorgeht, eine Institution des göttlichen Naturrechtes ist, der vom Schöpfer ganz konkrete Ziele bestimmt sind. In der Nr. 48 der Konzilskonstitution *Gaudium et spes* ist ganz klar geschrieben: „Ipse vero

Deus est auctor matrimonii, variis bonis, ac finibus praediti [...] indole autem naturali, ipsum institutum matrimonii amorque coniugalis ad procreationem et educationem prolis ordinantur”.

Das 2. Vatikanische Konzil hat eine vertiefte und ergänzende Vision der Ehe und Ehezwecke gegeben. Es hat nicht nur die traditionelle Lehre der Kirche über Kinderzeugung und Kindererziehung wiederholt, aber auch die Lehre über *bonum coniugum* vollständiger gemacht, und der Mentalität der Menschen des XX-XXI Jahrhunderts angepaßt. Die Lehre des Konzils über die Ehezwecke bedeutet kein Umbruch in diesem Bereich, aber bildet eine wesentliche Ergänzung zur bisherigen Lehre.